

Parçalanmış Aile ve Gençlerde Sapmış Davranışlar: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği

Demet ULUSOY*, Nilüfer ÖZCAN DEMİR**, Aylin GÖRGÜN BARAN***

Özet

Araştırmamız parçalanmış ailenin gencin sapmış davranışlar göstermesinde ve depresyon belirtileri taşımasındaki etkilerini kendine konu edinmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu Ankara'daki 726 lise son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Yapılan survey çalışmasının neticesinde, gencin sapmış davranışlara yönelmesinde parçalanmış aile ortamının önemli bir değişken olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ergen, parçalanmış aile, sapmış davranış.

Abstract

The subject of our research is the impacts of the family on the deviant behaviors of the adolescents and the symptoms of depression. The sample of the Research consists of 726 high school third grade students in Ankara. As a result of the survey study, it has been found out that the broken family environment is an important variable for the young person to display deviant behaviors.

Key words: Adolescent, broken family, deviant behavior

1. Ailede Organizasyon Bozukluğu; Parçalanmış Aile

Son yıllarda, ülkemizde de görüldüğü üzere, ergenlik dönemindeki gençlerin depresyon, marjinal gruplara katılma, intihar vb. gibi 'sapkın davranışlar' boyutunda ciddi bir artış kaydedildiği gözlenmektedir.

Yapılan çalışmaların önemli bir kısmı bu tür davranış gösteren gençlerin bir çoğunun parçalanmış ailelerden geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda değişik ülkelerde yapılan araştırmalara göre, coğrafi hareketlilik, boşanma, terk etme, ayrı yaşama veya ebeveynlerden birinin ölmesi vb. gibi nedenlerle aile bağlarının kırılma-

---

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: demet@hacettepe.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: nildemir@hacettepe.edu.tr

*** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: abaran@hacettepe.edu.tr

Bkz: Bu çalışmanın giriş, örneklem ve kaynakça bölümleri "Ergenlik döneminde intihar ve Sapmış Davranış" çalışmasının ilk bölümü olan ve H.Ü. Edebiyat Fakültesi dergisi 2003 aralık sayısında yayınlanan "İntihar Algısı" makalesinde verilmiştir.

sı, çözülmesi ile aile dayanışmasının azalması, sosyal kontrolün yeterince olmaması veya yetişme çağında uygun rol modellerinin bulunmamasının, bu tür sapkın davranışların gelişmesini hazırlayıcı bir ortam oluşturduğu düşünülmektedir (Hawton, 1986; Ekşi, 1985; Conger ve Galambos, 1997; Coleman ve Hendry, 1999:90; Özbay ve Öztürk, 1992:70-71)

Günümüzde çok sayıda çocuk ve genç tek ebeveynin bulunduğu ailelerde yetişmektedir. Bu bağlamda son yıllarda ailenin parçalanmasının ve ailenin yeniden düzenlenmesinin ergenler üzerine etkisini araştıran çalışmalarda artış gözlemlenmektedir. Pek çok araştırmada parçalanmış ailelerde yetişen ergenlerin sosyalleşme sürecinin başarısız işlediği ve farklı psiko-sosyal sorunların yaşandığı saptanmaktadır. Örneğin, Hetherington'a göre, aile parçalanmasını ön ergenlik (erinlik) döneminde yaşayan gençler ilk ve son ergenlik döneminde uyum zorlukları çekmektedirler. Bunun yanı sıra eğitimsel başarısızlık, madde bağımlılığı, suça eğilim (okuldan evden kaçma, marjinal gruplara üye olma, aile ve okulda disiplin sorunları yaşama) ve ruh sağlığı sorunları (depresyon vb gibi) da yaşanmaktadır. Bazı araştırmalar bu zorlukların cinsiyete göre farklılaştığını belirtmektedirler. (Coleman ve Hendry, 1999:88-90; Uğurel-Şemin, 1984:163).

Modern aile olgusu ile birlikte sıklıkla rastlanan 'tek ebeveynli' ailelerde ergenin rolünün sıklıkla tersine döndüğü, ve gencin kümülatif bir süreç ile olgunluğa adım adım geçmesi yerine aniden geçmeye mecbur kalması gözlenmektedir. Dolayısıyla, böyle ailelerin çocuklarında kaygı, acı, hayal kırıklığı duyma ve kendi benliğini ve kimliğini bulmada kargaşa yaşama olasılığı artmaktadır.

Ebeveynin ölümü, ayrılma, boşanma vb. gibi ergenin bir yetişkin modeli ile özdeşleşme yeteneğini engelleyebilmektedir Bu durum çocuğu duygusal bir izolasyon içine sokmaktadır (Satros ve Shamou, 1998). Nitekim, ciddi sorunları olan ergenlerin pek çoğunun aile ilişkilerinin zayıf olduğu ve ebeveynleri ile ilgili olarak negatif görüşleri olduğu saptanmıştır (Berman ve Jobe, 1997).

Ebeveyn-ergen üçlüsü içindeki dengeli ilişkiler, birbirlerinin varlığını onaylamanın yoludur ve her dengesizlik aile bireylerini birinin diğerine üstünlüğü ile gelişir. Eğer ailede pozitif onaylama yoksa negatif kendilik değeri oluşmakta ve kendini kabul etme giderek zayıflamaktadır. Bu durum duygusal olarak yalnızlığı da beraberinde getirir (Satros ve Shamou, 1989).

1.1. Amaç:

Bu bilgilerin ışığında çalışmamızın odak noktası parçalanmış aile ortamında yetişen gençlerin sapmış davranış gösterme eğilimlerini tespit edebilmektir.

1.2. Hipotezler

1. Ailede parçalanma aile içi rollerin uyumunu (aile içi şiddet, otorite tanımının belirsizleşmesi, etiketleme, sorunları paylaşamama ve iletişim bozukluğu, madde kullanımı, geçim problemi) bozar.
2. Parçalanmış aileye sahip olan gençlerde madde bağımlılığı, vücuda zarar verme, kurallara uymama gibi sapmış davranış gösterme eğilimleri artar.
3. Parçalanmış aileye sahip olan gençlerin diğer gençlere göre profesyonel yardım alma ve ilaç kullanma eğilimleri artar
4. Parçalanmış aileye sahip olan gençlerin diğer gençlere göre geleceğe ilişkin plan yapma eğilimleri düşer.
5. Parçalanmış aileye sahip olan gençlerin diğer gençlere göre ergen intiharlarının sorumlusu olarak anne babayı görme eğilimi yükselir.
6. Gençlerin sapmış davranış gösterme ve depresyona girme eğilimleri cinsiyete göre farklılık gösterir.

1.3. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

1.3.1. Ailedeki organizasyon bozukluğu

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile ailede geçim probleminin olması arasındaki ilişkiye bakıldığında; ailesinde geçim problemi olan gençlerin %21,90'lık bir oranla anne-babasının birlikte yaşamadığı saptanmıştır. Ailede geçim problemi olmayanlarda bu oranın %12,40'a düştüğü tespit edilmiştir. (Chi-square: 8,909 df:1 p<0,05). Aile içindeki ekonomik sıkıntılar ailenin parçalanmasına yol açan faktörlerden biridir.

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile babasının alkol bağımlısı olması arasındaki ilişkiye bakıldığında; babası alkol bağımlısı olan gençlerin en yüksek oranla (%25,90) ebeveyninin birlikte yaşamadığı saptanmıştır. Babası alkol bağımlısı olmayanlarda bu oranın %12,80'e düştüğü görülmektedir. (Chi-square: 10,411 df:1 p<0,05). Parçalanmış ailenin oluşmasında ebeveynin madde bağımlılığı bir diğer önemli faktördür.

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile ebeveyninin gence şiddet uygulaması arasındaki ilişkiye bakıldığında; ebeveyninin şiddetine maruz kalan gençlerin en yüksek oranla (%25,40) anne-babasının birlikte yaşamadığı saptanırken, bu oran ebeveyninin şiddetine maruz kalmayanlarda %13,30'a düşmektedir. (Chi-square: 6,864 df:1 p<0,05)

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile aile içinde kimi otorite gördüğü arasındaki ilişkiye bakıldığında; kendisini otorite olarak gören gençlerin en yük-

sek oranla (%29,50) anne-babasının birlikte yaşamadığı tespit edilmiştir. Bu oran aile içinde hiç kimseyi otorite olarak görmeyenlerde %22,50'ye, yine de anne-babasını otorite olarak görenlerde ise %11,50'ye düşmektedir. (Chi-square: 21,321 df:2 p<0,05) Gencin aile içinde yalnızca kendini otorite olarak görmesinin arkasında ailenin parçalanması sonucu oluşan disiplin boşluğu ve otorite kaybının yattığı söylenebilir.

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile aile bireyleri tarafından fazlalık olarak hissettirilmesi arasındaki ilişkiye bakıldığında; anne-babası tarafından fazlalık olarak hissettirilen gençlerin en yüksek oranla (%27,60) anne-babasının birlikte yaşamadığı saptanmıştır. Bu oran ailede fazlalık olarak hissettirilmeyen gençlerde %12,80'e düşmektedir. (Chi-square: 13,277 df:2 p<0,05)

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile ebeveynleriyle kendileriyle ilgili sorunları paylaşması arasındaki ilişkiye bakıldığında; ebeveyni birlikte yaşamayan gençlerin çoğunluğunun (%65,40) sorunlarını anne ve babasıyla birlikte paylaştığı görülmektedir. Bu oran sorunlarını hiç paylaşmayanlarda %21,20'ye; bazılarını annesi, bazılarını da babası ile paylaşanlarda %13,50'ye düşmektedir. (Chi-square: 12,786 df:2 p<0,05).Gençlerin anne-babasının birlikte yaşamamasına rağmen sorunlarını ebeveynleriyle paylaşmayı tercih ettikleri görülmektedir.

1.3.2. Sapmış Davranışlar

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile polisle başının derde girmesi arasındaki ilişkiye bakıldığında; bir olaya karışıp sorgulanan gençlerin en yüksek oranla (%33,30) ebeveyninin birlikte yaşamadığı saptanırken, bir olay üzerine ifadesi alınanlarda bu oran %17,50'ye, polisle başı hiç derde girmeyenlerde %13,00'e düşmektedir. (Chi-square: 11,722 df:3 p<0,05). Ailenin parçalanması ile ebeveynin kontrolünün azalması gençlerin sapmış davranışlar göstermesinde etkilidir.

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile vücuduna zarar vermesi (jiletle kesme, sigarayla yakma, yemek yemeyi reddetme v.b. gibi) arasındaki ilişkiye bakıldığında; vücuduna zarar veren gençlerin en yüksek oranla (%23,10) ebeveyninin birlikte yaşamadığı görülmektedir. Oysa bu oranın vücuduna zarar vermeyen gençlerde %11,10'a düştüğü görülmektedir. (Chi-square: 16,437 df:1 p<0,05)

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile madde bağımlısı olması arasındaki ilişkiye bakıldığında; uyuşturucu madde bağımlısı olan gençlerin %34,50'sinin, sigara bağımlısı olan gençlerin de %20,40'ının ebeveyninin birlikte yaşamadığı tespit edilmiştir. Bu oran uyuşturucu bağımlısı olmayanlarda %12,70'e, sigara bağımlısı olmayanlarda da %11,40'a düşmektedir. (Sigara chi-square: 9,046 df: p<0,05, uyuşturucu chi-square:10,956 df:1 p<0,05). Ailenin parçalanması ile ebeveynin kontrolünün azalmasının gençleri madde bağımlılığına ittiği söylenebilir.

1.3.3. Profesyonel Yardım Alma

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile herhangi bir sorunundan dolayı psikiyatrist/psikoloğa gitmesi arasındaki ilişkiye bakıldığında; anne-babası birlikte yaşamayan gençlerin %37,90'ı psikoloğa giderken, anne-babası birlikte yaşayanlarda bu oran %18,60'a düşmektedir. (Chi-square: 19,573 df:1 p<0,05).Ebeveyni birlikte yaşamayan gençlerin sorunlarının çözümünde daha çok profesyonel yardım aldıkları görülmektedir.

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile sakinleştirici ilaç kullanması arasındaki ilişkiye bakıldığında; ebeveyni birlikte yaşamayan gençlerin %25,70'inin sakinleştirici ilaç kullandığı tespit edilmiştir. Oysa bu oranın ebeveyni birlikte yaşayanlarda %13,00'e düştüğü saptanmıştır. (Chi-square: 11,448 df:1 p<0,05)

1.3.4. Geleceğe ilişkin Plan Yapma

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile gelecekle ilgili planının olması arasındaki ilişkiye bakıldığında; gelecekle ilgili hiçbir planı olmayan gençlerin en yüksek oranla (%25,00) ebeveyninin birlikte yaşamadığı tespit edilmiştir. Oysa bu oran gelecekle ilgili planı olanlarda %13,40'a düşmektedir. (Chi-square: 7,071 df:1 p<0,05)

1.3.5. Sorunlardan Ebeveyni Sorumlu Tutma

Gencin anne-babasının birlikte yaşamaması ile intihar eden bir kişinin sorumluluğunu o kişinin annesi ve babasının taşıdığını düşünmesi arasındaki ilişkiye bakıldığında; ebeveyni birlikte yaşamayan gençlerin çoğunluğunun (%73,70) intihar eden kişinin intiharında annesi ve babasının sorumlu olduğunu düşündüğü görülmektedir. Bu oran sorumlu olmadığını düşünenlerde %26,30'a düşmektedir. (Chi-square: 11,637 df:1 p<0,05) Bu sonuç aslında anne ve babası ayrı olan gençlerin yaşadıkları olumsuzlukların sebebi olarak ebeveynlerini gördüklerinin de dolaylı yoldan bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Ailenin parçalanması gençlerin sapmış davranışlar göstermesinde önemli bir faktördür. Bu bağlamda çalışma sonuçlarımıza göre gencin sosyal kontrolü bu tip ailelerde gerçekleştirilememektedir. Yaşanan bu sosyal kontrol eksikliği yanında gencin rol modeli olarak seçebileceği bireylerin olmaması onu yetişkinliğe giden süreçte ciddi olarak etkilemektedir. Bu tip ailelerin çocuklarında vücuduna zarar verme, ilaç ve madde bağımlılıkları, otoriteyle ilgili disiplin sorunları görülmektedir. Yine bu gençlerin profesyonel yardıma daha fazla ihtiyaçlarının olduğu tespit edilmiştir.

Bu tür ailelerde gençler kendilerini fazlalık olarak hissetmekte, geleceğe ilişkin bir plan yapamamakta ve depresyon belirtileri göstermektedirler. Bu anlamda parçalanmış aileye sahip gençler sağlıklı bir sosyalizasyon sürecinden geçemedikleri için farklı psiko-sosyal sorunlar yaşamaktadırlar.

Gençlerin çok yüksek bir oranla (%73,70) intihar eden bir kişinin sorumluluğunun o kişinin ebeveyninde olduğunu düşünmesi çalışmamızın dikkat çekici bir bulgusudur. Bu sonuç aslında anne ve babası ayrı olan gençlerin yaşadıkları olumsuzlukların sebebi olarak ebeveynlerini gördüklerinin de dolaylı yoldan bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Ne var ki, bu noktada karşımıza ilgi çekici bir tablo ortaya çıkmaktadır. Parçalanmış ailede gençler rol modellerinin eksikliğinden kaynaklanan otorite boşluğunu çok kolaylıkla kendilerini otorite yerine koyarak doldurmaktadırlar. Böylelikle harekete geçirici ilkeyi kendi ellerinde bulundurmaya kolaylıkla benimsemektedirler. Ancak olası hatalarının sorumluları olarakta ebeveynlerini görmektedirler. Bu durum kısaca ebeveynlerinin ayrı yaşamalarını olası hataları için meşrulaştırıcı bir faktör olarak kullandıkları anlamına gelebilir. Nitekim boşanmış ailelerde gençlerin rahatlıkla sorunlarını her iki ebeveynle de paylaşmaları dikkat çekici ayrı bir noktadır. Bu vaziyet alış gençlerin isteklerinin karşılanması ve sorunlarının çözümünde her iki ebeveyninden de yararlanma taleplerinden kaynaklanabilir. Ancak bir taraftan hatalarının sorumluluğunu başkalarına yükleme diğer taraftan da kendi istediklerini yapabilme kararını yalnızca kendinde görme gencin kolaylıkla sapmış davranışa girme riskini artırmaktadır. Bu riski artıran bir diğer faktör de gençlerin geleceğe ilişkin bir beklentilerinin olmamasıdır. Gelecek beklentisi bir bakıma gençler açısından bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görebilir. Gelecekte beklenen olan gençlerin hayatlarını riske sokacak ortamları tercih etmedikleri görülmektedir. Çalışmamızda söz konusu değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durum aynı zamanda ailedeki dezorganizasyonun gençler üzerinde benzer eğilimlerin ve yönelimlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiğinin bir kanıtı olarak da düşünülebilir.